

Inspectie van het Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Hoe mbo-2-opleidingen nog effectiever kunnen zijn

Sommige mbo-2-opleidingen lukt het beter dan andere om hun studenten naar de eindstreep te helpen. Hoe doen ze dat, waar ligt hun kracht? De Inspectie van het Onderwijs zocht naar de overeenkomst tussen deze effectieve opleidingen. Dit is de kern van de succesfactoren: deze opleidingen letten scherp op wat de studenten nodig hebben en sluiten daar hun onderwijs op aan. Zij weten dat de studenten belang hechten aan het diploma én dat dit bij veel studenten gepaard gaat met twijfels of zij de opleiding wel aankunnen. Zij weten ook dat de studenten behoefte hebben aan individuele steun en aanmoediging.

We ontdekten bovendien hoe ook deze opleidingen hun succes nog verder kunnen versterken. Namelijk vooral door gezamenlijk teambrede afspraken te maken over de onderwijsaanpak. En door die aanpak en de afspraken echt een plek in het beleid te geven en uiteraard door dat beleid vervolgens gezamenlijk uit te voeren.

Brochure als inspiratie voor gesprek binnen uw instelling

Deze brochure is bedoeld voor iedereen die betrokken is bij het onderwijs aan studenten in mbo-2-opleidingen. Het geeft een kort overzicht van de resultaten van het onderzoek 'Effectief mbo-2. Samenwerkend resultaat behalen' (Inspectie van het Onderwijs, 2020). Het is bedoeld als inspiratie, om zelf te onderzoeken wat het beste werkt. En om het mee te nemen in het gesprek dat u toch al voert binnen de onderwijsinstelling, binnen de opleiding, en wellicht met andere opleiders en stagebedrijven. Daarom geeft deze brochure tevens suggesties voor onderwerpen voor het gesprek binnen uw instelling. Tot slot geeft deze brochure een suggestie op welke manier opleidingen tot een teamgerichte aanpak zouden kunnen komen.

De kern: onderwijsaanpak doelgericht aansluiten op behoeften

Want zoals vaker gezegd, is het regelmatige gesprek binnen de eigen instelling essentieel voor de effectiviteit van het onderwijs. Immers, niet alleen heeft iedere opleiding z'n eigen bijzondere kenmerken, ook verschillen de studenten per opleiding. En misschien is dat wel de kern van dit verhaal: de meest effectieve opleidingen zorgen er doelgericht voor dat hun onderwijsaanpak aansluit op de onderwijsbehoeften van hun eigen studenten. En dat betekent ten eerste actief blijven onderzoeken wat juist deze studenten in mbo-2-opleidingen nodig hebben. En ten tweede dan – teambreed – afspreken wat dat betekent voor het onderwijs. Met als uiteindelijk doel: de studenten in mbo-2-opleidingen effectief op weg te helpen naar hun diploma en een baan. Of naar een vervolgopleiding; dat blijken onverwacht veel studenten in mbo-2-opleidingen namelijk te willen.

Een opleider: ‘We laten ze zien dat zij veel talent hebben op hun vakgebied. Intelligentie is niet alleen goed kunnen leren en stil kunnen zitten.’

Bijzondere doelgroep, lastiger positie op de arbeidsmarkt

Het zal duidelijk zijn dat niet alle studenten in mbo-2 opleidingen dezelfde onderwijsbehoeften hebben. Het maakt alleen al uit of je verkoper wilt worden of autotechnicus, kapper of wellicht beveiligers. En bijvoorbeeld of je in de Randstad bent opgegroeid of in Twente. Maar toch zijn er belangrijke overeenkomsten tussen veel studenten in mbo-2-opleidingen. Zo hebben veel van deze jongeren niet de gemakkelijkste schoolloopbaan achter de rug, en hadden moeite met onderwijs dat vooral gericht is op abstracte kennis die ze uit teksten moesten halen. Maar tegelijkertijd blijken velen trots te zijn op hoe ver ze desondanks gekomen zijn. En ook uit dit onderzoek kwam naar voren dat veel studenten in mbo-2-opleidingen juist erg gemotiveerd zijn om het diploma te halen. Dat zien ze als een belangrijke voorwaarde om een baan te krijgen of om verder te kunnen leren.

Dat is terecht. Want juist deze studenten, gemotiveerd als ze zijn, hebben niet vanzelfsprekend de gemakkelijkste plek op de arbeidsmarkt. Niet voor niets wordt in beleidsdocumenten onderkend dat jongeren in mbo niveau-2-opleidingen vaak jongeren zijn in kwetsbare posities. En het overheidsbeleid is gericht op betere kansen voor deze jongeren om een startkwalificatie te halen en een vaste baan te vinden.

Succesfactoren en aanbevelingen

Hierna geven we kort aan wat de onderzochte effectieve mbo-2-opleidingen zien als factoren die bijdragen aan hun succes. We geven bij deze factoren suggesties voor gespreksonderwerpen die kunnen aanzetten tot reflectie en tot een zoektocht naar eigen oplossingen. Daarnaast zien we naar aanleiding van het onderzoek, nog mogelijkheden om verder te versterken. Die mogelijkheden zijn als nadere aanbevelingen toegevoegd.

Succesfactoren

- **Leer de studenten kennen**

Het eerste en belangrijkste is: de opleidingen weten behoorlijk wat de behoeften zijn van hun studenten. Zeker bij deze bijzondere en vaak gedifferentieerde doelgroep lijkt dat van belang. Intensief peilen wat studenten nodig hebben, dat zien de opleidingen als de basis om het onderwijs goed te kunnen afstemmen.

“We voeren loopbaan-gesprekken waarin we expliciet de onderwijsbehoeften bij leerlingen peilen.”

Mogelijke onderwerpen voor het gesprek binnen de instelling:

- Zijn wij goed op de hoogte van de doelen en de ambities van iedere student in onze mbo-2-opleiding?
 - Hoe organiseren we momenteel dat we goed op de hoogte zijn van doelen en ambities van elke student?
 - Op welke manier sluiten wij aan bij die doelen en ambitie van de studenten?
-

“Zelfvertrouwen versterken doen we door aan te sluiten bij hun eigen mogelijkheden. Sommigen hebben al zo’n laag zelfbeeld dat ‘eisen/verwachtingen’ al een grote kloof worden. Dus: afdalen en in vertrouwen werken.”

- **Aandacht voor behoeften: naast inhoud, ook ondersteuning bij zelfvertrouwen en zelfbeeld**

We onderscheiden in dit onderzoek de didactische behoeften (wat is nodig om de leerstof te begrijpen) en de pedagogische behoeften (wat is nodig voor een juiste werkhouding en gedrag om optimaal mee te doen). De behoeften van mbo-2-studenten liggen voor een belangrijk deel niet zozeer op de inhoud, maar vooral ook in meer persoonlijke ondersteuning. De opleidingen zijn zich daar bewust van en weten daar goed op in te spelen. Of zoals een opleider het formuleerde: “Een goede niveau 2-docent moet in staat zijn een beetje te ‘vaderen’.”

Mogelijke onderwerpen voor het gesprek binnen de instelling:

- Hoe zijn wij op de hoogte van de pedagogische behoeften van onze studenten in mbo-2-opleidingen?
- Op welke manier sluiten wij aan bij die behoeften?

- **Maak maatwerk mogelijk**

Studenten in mbo-2-opleidingen vormen in verschillende opzichten een gedifferentieerde groep. Zo geeft een deel van de studenten aan dat ze de opleiding graag in één jaar zouden willen afronden. En andere studenten hebben juist moeite met bepaalde lessen en zeggen dat ze daardoor vrezen hun diploma helemaal niet te kunnen halen. De beter presterende opleidingen bieden daarom op verschillende manieren maatwerk aan.

Mogelijke onderwerpen voor het gesprek binnen de instelling:

- Op welke manier sluit ons eigen onderwijs aan op wat iedere student in onze mbo-2-opleidingen nodig heeft? Waar kan dat nog beter, en waar leggen wij de grens tussen programma en maatwerk?

“We proberen maatwerk te geven voor snelle studenten. De grote groep volgt het gewone jaarprogramma”.

- **De (beroeps)praktijk centraal in het onderwijsprogramma**

Verschiede opleidingen noemen ook succesfactoren die te maken hebben met het **onderwijsprogramma**. Ze zorgen dat dit beter aansluit bij de behoeften van de studenten. Concreet houdt dat ten eerste in dat zij de (beroeps)praktijk centraal stellen. Daarnaast sluit het onderwijsprogramma aan bij de praktijklessen en het dagelijkse werk.

Mogelijke onderwerpen voor het gesprek binnen de instelling:

- Op welke manier verbinden wij de (beroeps)praktijk en de lessen met elkaar? Waar kan dat nog beter?
- Stemmen wij ons onderwijs genoeg af met de stagebedrijven? Wat kunnen wij doen om dat nog beter te doen?

“We leveren veel maatwerk voor individuele leerlingen, maar hebben ook een duidelijke leerlijn, die tevens met de leerlingen wordt gecommuniceerd.”

Verder versterken

- **Meer oog voor Nederlands en rekenen**

Zelfs in de bovengemiddeld presterende opleidingen zijn er verschillen tussen wat (sommige) studenten aangeven als behoeften, en wat de opleiders weergeven. Zo zijn er studenten die zeggen dat ze behoefte hebben aan betere uitleg van de lessen Nederlands en rekenen. Docenten denken dat slechts een klein deel van de studenten behoefte heeft aan extra lessen Nederlands en rekenen. Gezien het grote belang van deze basisvakken is dat iets dat aandacht blijft vragen: voldoen de lessen voor iedere student?

Mogelijke onderwerpen voor het gesprek binnen de instelling:

- Op welke manier sluit ons eigen onderwijs in de vakken Nederlands en rekenen aan op wat iedere student in onze mbo-2-opleidingen nodig heeft? Waar kan dat nog beter?
- Maken wij ook bij deze vakken de aansluiting tussen theorie en praktijk?

- **Maak beleid voor doorstroom naar niveau-3 en niveau-4**

Ongeveer de helft van de bevroegde studenten gaf aan na het niveau-2-diploma te willen doorstromen naar een opleiding op hoger niveau. Tegelijkertijd werd vermeld dat daar in de opleiding weinig aandacht voor was. Het succes van de opleiding lijkt dan ook verder te kunnen verbeteren door bewuster aan te sluiten op de ambitie van die studenten. Dat kan door beleid te maken voor de opvang in niveau-3- en niveau-4-opleidingen van studenten uit niveau-2-opleidingen. Deze opvang vraagt ook een geleidelijke begeleiding naar de vereiste zelfstandige werkhouding en beheersing van de schooltaal.

Mogelijke onderwerpen voor het gesprek binnen uw instelling:

- Hoe weten wij wat de studenten in onze eigen mbo-2-opleidingen na diplomering willen?
- Hoe organiseren wij de doorstroom van niveau-2 naar niveau-3 en hoger, en wat betekent dit voor de inhoud van ons onderwijs in niveau-2?
- Wat betekent dit voor begeleiding van de studenten in onze niveau-3 en niveau-4-opleidingen?
En hoe gaan wij hiervoor het gesprek aan met onze niveau-3 en niveau-4-opleidingsteams?

- **Meer beleidsmatig en vanuit teambrede afspraken handelen**

Tot slot, bij een aantal opleidingen in het onderzoek merkten we dat het succes voortkomt uit de inzet van individuele docenten. Daartoe worden die ook geselecteerd: ze worden alleen aangesteld om te werken voor niveau-2-opleidingen als ze laten blijken dat ze met de doelgroep om kunnen gaan. En dat ze passie hebben voor de doelgroep. De managers laten de aanpak over aan de docenten omdat die ervaren zijn op hun vakgebied. De meesten geven

aan dat zij nog geen beleid of teambrede afspraken hebben om aan te sluiten bij de onderwijsbehoeften van de studenten.

Op het punt van beleidsmatig en planmatig handelen zal er daarom winst te boeken zijn. De winst heeft er vooral mee te maken dat het succes van de aanpak van de opleiding langer duurt en niet alleen afhankelijk is van één of een aantal docenten, maar van het hele team in gezamenlijkheid. En duurzame winst is te behalen door de kwaliteitsafspraken van de niveau-2-opleidingen onderdeel te maken van de kwaliteitseisen op instellingsniveau.

Mogelijke onderwerpen voor het gesprek binnen de instelling:

- Hoe kunnen wij de kennis en ervaring van onze individuele docenten teambreed delen en inzetten?
 - Welke afspraken hebben wij op teamniveau gemaakt over ons onderwijs in onze mbo-2-opleidingen?
 - Vormen onze kwaliteitsafspraken onderdeel van het bestuursbeleid? Monitoren onze directeuren en opleidingsmanagers de realisatie van onze kwaliteitsafspraken met het bestuur?
 - Worden wij voldoende financieel en voor professionalisering gefaciliteerd om de afspraken te realiseren?
-

Naar een gezamenlijke, planmatige aanpak

Hoe kan een opleiding tot een gezamenlijke planmatige aanpak komen die is afgestemd op de onderwijsbehoeften?

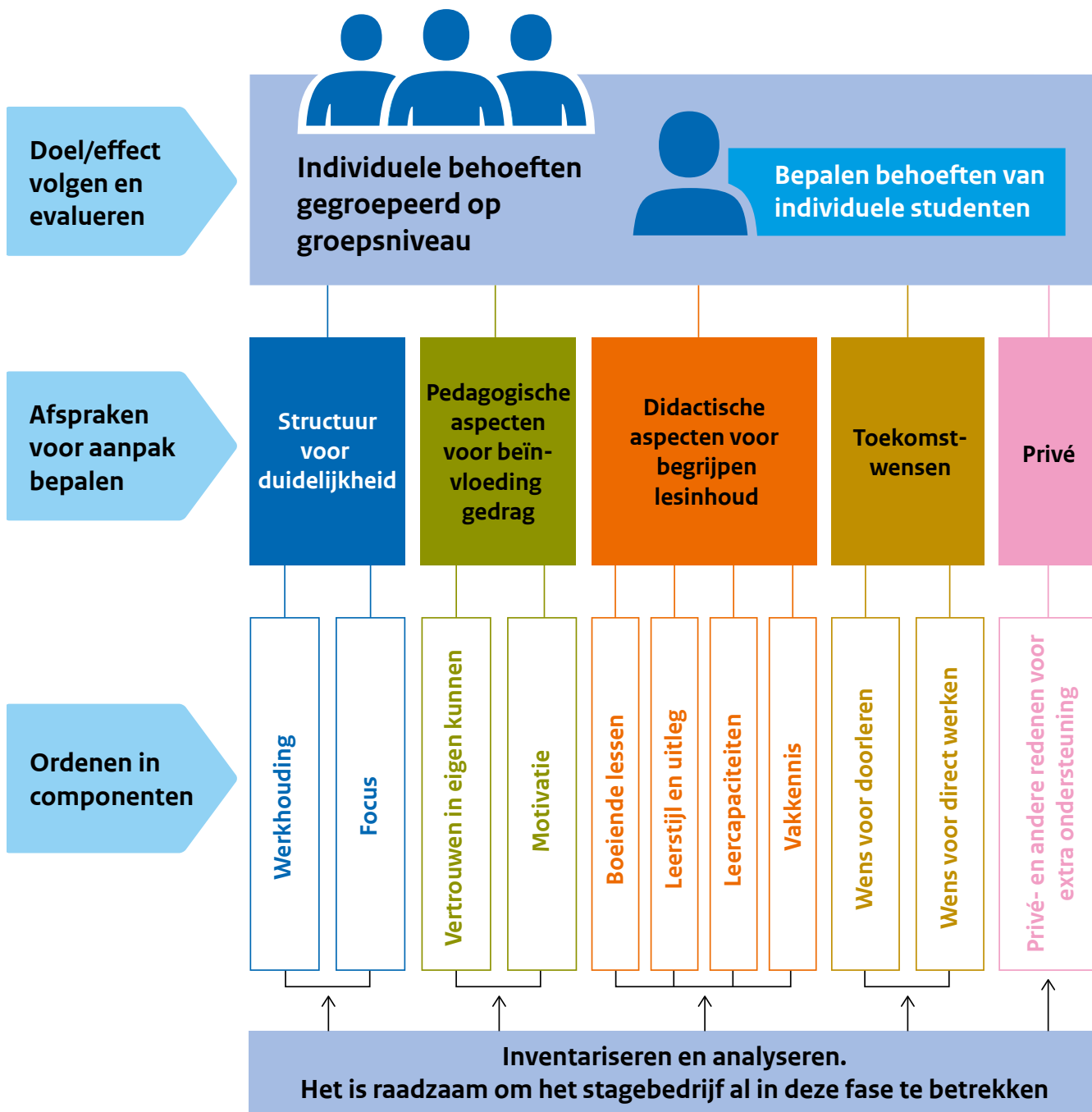
Het onderzoeksrapport toont een mogelijkheid voor zo'n teamgerichte aanpak, opgedeeld in een aantal fasen. In het diagram zijn deze fasen van onder naar boven afgebeeld.

1. De eerste fase is de signalering. In deze fase maakt het team gezamenlijk afspraken om te bepalen hoe, wanneer en/of waarmee ze de onderwijsbehoeften van de student herkennen en verzamelen.
2. In de tweede fase wordt de opgehaalde informatie geïnventariseerd, geanalyseerd, geïnterpreteerd en samen besproken.
3. Vervolgens (derde fase) komen de teamleden per categorie tot een aanpak die afgestemd is op het effect waar ze naar streven bij de student.
4. De vierde fase is het daadwerkelijk uitvoeren van de aanpak.
5. De vijfde fase is de periodieke evaluatie van de uitvoering van de afspraken en van het gewenste effect van de aanpak voor de student.

In alle fasen is uiteraard ook de student betrokken.

Mogelijke onderwerpen voor het gesprek binnen de instelling:

- Wat kunnen wij als team doen om - bijvoorbeeld zoals in het diagram - gezamenlijk en planmatig ons onderwijs af te stemmen op de onderwijsbehoeften van onze studenten?
-

Over het onderzoek

Het onderzoek door de Inspectie van het Onderwijs is uitgevoerd in leerjaar 2019/2020, het veldwerk werd afgerond voordat de coronacrisis zich ontvouwde. De onderzoeksvraag luidde: ‘Wat hebben studenten in mbo niveau-2-opleidingen nodig om de opleiding succesvol te doorlopen, hoe proberen opleidingen tegemoet te komen aan deze onderwijsbehoeften en met welk resultaat?’ Het doel was succesfactoren af te leiden uit de aanpak van de goed presterende opleidingen.

Eerst hebben de onderzoekers een oriënterend onderzoek gedaan onder 6 geselecteerde niveau-2-opleidingen van 6 instellingen (4 regionale opleidingscentra (roc’s) en 2 niet-bekostigde instellingen (nbi’s)) en een analyse van oude inspectierapporten op bijzondere aanpak van opleidingen. Daaruit bleek dat die hun onderwijsaanpak doelbewust aansluiten op de onderwijsbehoeften van de studenten. Om vast te stellen of dit inderdaad een succesfactor is, zijn 30 andere, goed presterende opleidingen geselecteerd bij 10 instellingen verspreid over het land (roc’s en agrarische opleidingscentra (aoc’s)). De 30 opleidingen vallen onder 17 opleidingsrichtingen. Het onderzoek werd uitgevoerd bij studenten en onderwijsfunctionarissen (docenten, mentoren, begeleiders, coördinatoren en managers). Aan hen werden een vragenlijst voorgelegd. Ook werden gesprekken gevoerd met zowel studenten als met onderwijsfunctionarissen. De vragenlijst voor de studenten bevat bijna alleen gesloten vragen. De vragenlijst voor de onderwijsfunctionarissen bevat ongeveer evenveel gesloten als open vragen. In totaal hebben 497 studenten en 154 onderwijsfunctionarissen de vragenlijsten ingevuld. De bevindingen zijn het resultaat van zowel kwantitatieve tellingen als kwalitatieve analyses.

“Ik zeg altijd: ‘Jullie weten niet half hoe goed jullie zijn.’”

Wat willen deze studenten, wat hebben ze nodig?

De antwoorden van deze mbo-2-studenten zijn vanzelfsprekend niet representatief voor heel Nederland. De behoeften kunnen verschillen per opleiding, of bijvoorbeeld per regio. Het rapport geeft het algemene beeld. En belangrijker: met deze brede groep kon worden vergeleken of de opleiders van deze studenten de specifieke behoeften kenden – en er op inspelen.

Bijna alle studenten zijn gemotiveerd om de opleiding af te ronden met een diploma. Ongeveer de helft wil daarna verder leren met een opleiding op niveau-3 of niveau-4, ongeveer een kwart wil na het niveau-2-diploma gaan werken.

Om het diploma te behalen, zeiden de meeste studenten dat ze het volgende nodig hebben.

- *Versterkt vertrouwen in zichzelf.* Vertrouwen dat zij de opleiding aankunnen, en voor sommige studenten ook het vertrouwen dat ze een baan kunnen vinden.
- *Aanmoediging om door te zetten.*
- *Een persoonlijke benadering; dat docenten hen ècht kennen.*
- Minder studenten zeiden daarnaast dat zij behoefte hebben aan hulp om de inhoud van de lessen beter te begrijpen of om de stage goed te doorlopen. Behoeftte aan hulp hebben ze vooral voor de vakken Nederlands en rekenen.

“Niet iedere docent is een goede niveau-2-docent. Binnen onze vakgroep is er een vrij strikte scheiding tussen niveau-2/3 BBL- en niveau 4-BOL-docenten. De laatsten hebben gemiddeld genomen meer focus op vakinhoud, en de eersten meer focus op de student en zijn individuele behoeften. Een goede niveau 2-docent moet in staat zijn een beetje te ‘vaderen’.”

“Als ik merk dat er verbeterpunten liggen of psycho-educatie nodig is, dan bezoek ik klassen en bied waar nodig docentbegeleiding.”

Welk beeld hebben deze opleiders van de doelen van hun studenten?

De ondervraagde onderwijsfunctionarissen blijken behoorlijk op de hoogte van de onderwijsbehoeften van hun studenten om het diploma te halen. Dat geldt zowel voor de pedagogische behoeften als de didactische behoeften. Zij kennen de intrinsieke motivatie van de studenten om het diploma te halen en ook hun onzekerheid. De opleidingsteams geven de studenten veel persoonlijke aandacht en werken aan het versterken van hun zelfvertrouwen en zelfbeeld. Ze doen dit vooral via gesprekken met individuele studenten. Een sterke band met studenten vinden zij een belangrijke voorwaarde om te leren.

Hoe sluiten (deze) opleiders aan bij wat hun studenten nodig hebben?

De onderwijsfunctionarissen noemen verschillende concrete manieren waarop zij met hun aanpak aansluiten bij de behoeften van de studenten, als hun succesfactor. We zetten ze op een rij.

Bijna alle opleidingen noemen succesfactoren die te maken hebben met **pedagogische aspecten**. Denk aan persoonlijke aandacht voor de student, ook interesse in diens persoonlijke situatie, en ze tonen naar eigen zeggen begrip en medeleven. Daarnaast verbeteren ze het zelfbeeld en versterken zij het zelfvertrouwen, geven een extra zetje om door te gaan met de opleiding en laten geen student los.

Bijna alle opleidingen noemen ook de **professionaliteit van het team**.

Bevlogenheid en betrokkenheid bij de studenten, kennis van de praktijk, en de samenwerking binnen het team.

Bijna alle opleidingen noemen ook succesfactoren die te maken hebben met de **zorg en de begeleiding**. Zo noemen zij de rol van de mentoren, de loopbaanbegeleider, de intern begeleider. De mentor gaat in gesprek met de student op zoek naar oplossingen. Ook genoemd wordt de goede zorgstructuur. En zij volgen de studievoortgang, en hebben zicht op de problemen én prestaties en bieden daarop begeleiding.

Verschillende opleidingen noemen ook succesfactoren die te maken hebben met het **onderwijsprogramma**. Dit houdt concreet in dat zij ten eerste de (beroeps) praktijk centraal stellen. Daarnaast sluit het onderwijsprogramma aan bij de praktijklessen en het dagelijkse werk. Zo verbinden ze de (beroeps)praktijk en de school met elkaar. Verder laten ze de studenten vooral praktisch aan de slag gaan en wisselen tussen theorie en praktijk. Ook laten de opleidingen de studenten de kennis gelijk gebruiken in de praktijk en/of ze laten de studenten leren op de praktijklocatie.

Verschillende opleidingen noemen ook als hun succesfactor dat ze zorgen voor een **sociaal veilig klimaat**. Ze zorgen ervoor dat er sprake is van een goede en gemoedelijke (werk)sfeer en veiligheid. Ze maken heldere afspraken over allerlei zaken zodat de studenten weten waar ze aan toe zijn.

*“Wij bieden maatwerk-
trajecten als dat een
student verder kan helpen.”*

Enkele opleidingen noemen ook **hun didactisch handelen, het leerklimaat en de stage** als succesfactoren. Deze opleidingen noemen als succesfactoren bij didactisch handelen vooral dat ze zorgen voor een duidelijke instructie, variatie bieden tijdens de lesdag, theorie verbinden met praktijk en voor maatwerk zorgen.

Bij leerklimaat noemen ze zaken als studenten enthousiast maken voor het beroep, ouders betrekken bij de school (school-student-thuis), procesgerichte feedback geven en aandacht hebben voor ambitie van de student.

Bij stage noemen ze als succesfactoren de korte lijnen tussen bedrijf-school-student, goede samenwerking en contact met leerbedrijven, voldoende stagebedrijven/werkbedrijven en aandacht voor werknemersvaardigheden.

Deze succesfactoren zijn weliswaar de eigen weergave van de opleiders. Maar de aanpak heeft resultaat, niet alleen zichtbaar in de bovengemiddelde prestaties van de opleiding, maar ook in de ogen van de studenten. Het overgrote deel van de studenten is tevreden met zijn opleiding. Ze zijn vooral tevreden met de stage, de praktijklessen en de hulp en ondersteuning die ze krijgen. En ook met de mogelijkheid voor maatwerk en vooral de mogelijkheid om de opleiding te versnellen of te vertragen.

Meer weten?

U vindt het verslag van het onderzoek ‘Effectief mbo-2 - Samenwerkend resultaat behalen’ (Inspectie van het Onderwijs, 2020) op <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/themarapporten/2020/09/16/effectief-mbo-2>.

Deze brochure is een uitgave van:

Inspectie van het Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht

September 2020 | Publicatie-nr. 20404686